

ПРИНЦИПИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розглянуто основні принципи правового дослідження в аспекті їх використання під час визначення шляхів удосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання. Спростовано погляд, за якого саме принцип об'єктивності вимагає вивчення всіх сторін досліджуваного явища та його зв'язків з іншими, і показано, що це є вимогою принципу всебічності розгляду.

Охарактеризовано роль цих двох принципів у процесі дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання.

У межах дослідження АПЗБДСГ проаналізовано роль та значення принципу історизму, який повинен орієнтувати не тільки на тому, щоб розробка ефективно-інноваційної моделі АПЗБДСГ має ґрунтуватися на історико-правовому аналізі; але і передбачити побудову адміністративно-правових прогнозів у сфері АПЗБДСГ.

У контексті розгляду вказаної проблематики, також охарактеризовано принципи цінності та системності.

Ключові слова: *об'єктивність, усебічність розгляду, історизм, цінність, системність, принцип, право, наукове дослідження, адміністративно-правове забезпечення, безпека діяльності суб'єктів господарювання.*

Постановка проблеми. У сучасній адміністративно-правовій науці вкрай мало уваги приділяється питанням її методології. Це, можливо, пов'язано зі станом методології правознавства, яка й досі належить до «найменш розроблених галузей юриспруденції...» [1, с. 4]. Проте адміністративістам не личить пасивно очікувати позитивних змін у сфері методології правознавства. Навпаки, вони повинні активно включитися в процеси її оновлення, беручи до уваги особливості предмета, мети й завдань адміністративного права та його наукової й прикладної проблематики.

Стан дослідження. У наукових публікаціях принципи правових досліджень майже не розглядаються. Попри це, їх тісно чи іншою мірою висвітлюють майже в усіх дисертаційних роботах та авторефератах

із права. Проте, як правило, поверхнево. Більш ґрунтовно ці принципи розкривають у навчальній літературі з філософії та теорії права. Узагальнення відповідних положень перелічених джерел, їх зіставлення із висвітленими в працях із філософії та методології науки уявленнями про засади наукового пізнання дозволяють стверджувати, що до основних принципів правового дослідження, зокрема у сфері адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання, належать принципи об'єктивності, усебічності розгляду, історизму, цінності, системності.

Метою статті є теоретичне обґрунтування принципів дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання. Із цієї мети окреслюються такі завдання:

здійснити аналіз ролі принципів об'єктивності, усебічності розгляду, історизму, цінності, системності в процесі дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання;

сформулювати основні цільові установки щодо наукового дослідження АПЗБДСГ, які ґрунтуються на цих принципах.

Виклад основних положень. Аналіз принципів наукового дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання розпочнемо з розгляду принципу об'єктивності, оскільки *«мета й найвища цінність наукового пізнання – об'єктивна істина...»* [2, с. 113]. У сучасній правовій літературі міститься характеристика означеного принципу, першою вимогою якого є *«вивчати всі аспекти предмета або явища та його (їх) зв'язки з іншими, де реалізуються або проявляються його властивості»* [3, с. 23]. Проте у навчальному посібнику І. Д. Андреева *«Діалектична логіка»* ця вимога трактується як принцип усебічності розгляду [4, с. 117]. Так вона тлумачиться в опублікованому 2013 року курсі з *«Логіки»* Е. Г. Винограя [5] і, що цікаво, у монографії В. М. Сирих – редактора праць [3; 6, с. 462–463]. Що ж до принципу об'єктивності, то найчастіше його трактують приблизно так, як В. Ф. Черданцев: *«Принцип об'єктивності наукового пізнання полягає в тому, що досліджувані явища повинні відображатися такими, якими є насправді. Об'єктивність наукових висновків базується на твердо встановлених наукових фактах. <...> Висновки, не підкріплені науковими фактами, не можуть претендувати на об'єктивність»* [7, с. 30].

Отож, принцип об'єктивності спрямовує наукове дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів

господарювання на те, що воно повинно адекватно відобразити сутність та умови функціонування цього забезпечення.

Що ж до справжньої ролі принципу всебічності розгляду в правових дослідженнях, то її, не називаючи цього принципу, вдало розкрив Н. Н. Тарасов: «...навіть у процесі власне теоретичного дослідження, через практичну орієнтацію професійної свідомості, яка сформувалася історично, юриспруденція неминуче проектує досліджувану проблему в простір реального життя і ніби паралельно «бачить» план її реалізації. Реалізація же вимагає всебічної оцінки існуючих умов, урахування різних процесів і закономірностей (від психологічних – до економічних)» [8, с. 149]. Відповідно до такого бачення, досліджуючи адміністративно-правове забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання, крім юридичного аспекту, треба зважати щонайменше на: соціально-психологічний аспект – формування мотиваційних установок щодо створення ефективної моделі адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання; управлінський аспект – менеджмент безпеки суб'єктів господарювання; міжнародний аспект – порівняння характеристик стану безпеки суб'єктів господарювання в Україні із тими, що спостерігаються в зарубіжних країнах; політичний і економічний аспекти – створення необхідних умов для належного функціонування конкурентного середовища.

Принцип історизму спрямовує на те, що розробка ефективної інноваційної моделі адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання має базуватися на детальному та всебічному історико-правовому аналізі. Цей принцип вимагає конкретно-історичного підходу до дослідження [9, с. 9]. Останній передбачає розгляд досліджуваних явищ і процесів у контексті тих умов, у яких вони виникли й розвивалися і які обумовили їх особливості. Зокрема, у аспекті цього підходу було б некоректно визначати зміст категорій, використовуваних в аналізі адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання, на основі лише тих ознак, які характерні тільки для того чи іншого етапу розвитку суспільства, реалізації тієї чи іншої управлінської функції. Принагідно зазначимо, що деякі правознавці [10; 11], на наш погляд, фактично маючи на увазі конкретно-історичний підхід, говорять про конкретність дослідження, наділяючи її статусом одного із принципів наукового дослідження [10, с. 22; 11, с. 19]. Та видається більш логічним розглядати конкретність дослідження як одну з вимог принципу

історизму, на виконання якої якраз і спрямований передбачуваний цим принципом конкретно-історичний підхід.

Передбачає принцип історизму і єдність історичного та логічного. Ось як у контексті розгляду методології правових досліджень про це зазначає Д. А. Керімов: «...логічне повинно завжди коректуватися й збагачуватися матеріалом історії права. <...> Логічна схема (модель) права мертва до того часу, поки в неї не вдихнули живодайного струменя повітря реальності правового розвитку. Та, з іншого боку, без логічної схеми ідеального образу права цей розвиток постає як хаотичне нагромадження правових норм, фактів, подій, ситуацій, не пов'язаних між собою й не залежних одне від одного, та виступає у вигляді простої суми їх стану. У результаті історизм у правовому дослідженні перетворюється на елементарний еволюціонізм, у якому причинно-наслідкові залежності історичного розвитку права втрачаються, окремі його епізоди відособлюються, історична наступність між ними зникає» [12, с. 114].

Слід зауважити й про те, що реалізація принципу історизму стосується не лише минулого та теперішнього, але й майбутнього. Так, Е. Г. Винограй у контексті висвітлення змісту цього принципу, який в його працях фігурує також як «історичний підхід до об'єкта, розгляд його в розвитку», аргументує: «...розгляд об'єкта в розвитку сприяє досягненню глибини, цілісності, рельєфності його відображення, розкриттю його історичної обумовленості, механізму руху і саморуху, виявленню його історичних перспектив» [5]. І тому завершальний етап запропонованого ним алгоритму пізнання об'єкта в розвитку – «сформулювати *прогноз доступного для огляду майбутнього*, виходячи із характеру розвитку об'єкта в минулому та його теперішнього стану» [5]. У зв'язку із цим зазначимо, що на прогностичний аспект принципу історизму зважає й Д. А. Керімов. У контексті розгляду єдності логічного і історичного він стверджує: «Логічна схема права не лише скеровує процес його історичного дослідження в певне русло. Охоплюючи також можливість й тенденції історичного розвитку права, вона виявляється й моделлю правового стану суспільства в майбутньому, основні риси й особливості якого «задані» його теперішнім і минулим. <...> І якою б парадоксальною, на перший погляд, не здавалась включеність майбутнього в історико-правове дослідження, воно завжди присутнє в дослідженні, часто виконуючи роль своєрідного орієнтира» [12, с. 115]. Отож, маємо підстави відносити до інструментів реалізації принципу історизму в процесі дослідження адміністративно-правового

забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання і «прогнозний метод, який спрямований на передбачення розвитку адміністративного права, вироблення моделей норм адміністративного права, їх експериментальну перевірку в певних управлінських ситуаціях» [13, с. 70].

Розгляд принципу цінності розпочнемо з окреслення позиції Г. Радбруха про те, що право можна зрозуміти лише в рамках категорій, що стосуються цінності [14, с. 16]. Загалом цей принцип наукових досліджень означає необхідність неухильного додержування в процесі їх виконання аксіологічного підходу, вихідне положення якого полягає в тому, що «конститууючою основою суспільства, людини, культури є цінності – етичні, естетичні, логічні, соціальні ідеали й еталони, які становлять субстанціональний каркас буття людини, суспільства, культури» [15, с. 140]. Що ж до інтерпретації змісту такого підходу стосовно юридичної науки, то вдалою видається така: «...**ціннісний (аксіологічний) підхід в юриспруденції** – це загальна стратегія дослідження, що визначає розгляд права крізь призму його відповідності певним цінностям, що можуть забезпечуватись правом і бути його основою» [16, с. 63].

У сучасній літературі в контексті висвітлення аксіологічного підходу до права застерігають від юридичного романтизму, під яким розуміють упевненість, що за допомогою виключно держави й права можна вирішити будь-які суспільні проблеми, та юридичного нігілізму – недооцінки, нехтування правом. Зокрема, В. Ф. Черданцев зазначає: «Очевидно, що шкідливі як крайній нігілізм, так і нестримний романтизм. Істину слід шукати по середині...» [7, с. 31]. Зрозуміло, що цим застереженням належить керуватися й нам.

Попри це, слід урахувувати ту ймовірну обставину, що особливо сприятливі умови для прояву юридичного романтизму та юридичного нігілізму існують у сфері недержавного сектора безпеки та його відносин із державними правоохоронними органами.

Розпочинаючи розгляд принципу системності, насамперед значимо, що існує низка визначень останньої. На думку Е. Г. Винограєва, «найбільш характерним» із-поміж них властиві певна однобічність і зовнішня описовість [17]. Як альтернативу він пропонує розгнуну характеристику системності, головні положення якої такі:

1. Системоконститууюче відношення полягає в тому, що об'єкт виступає як система у розв'язанні суперечностей, актуальних для забезпечення його якості, виникненні, функціонуванні, розвитку.

Головний критерій системності об'єкта – здатність до урегулювання цих суперечностей, а останнє є провідним системо формувальним фактором.

2. Діалектичний принцип системності передбачає розгляд об'єкта як складного, організованого цілого, існування й розвитку якого забезпечується вирішенням актуальних суперечностей у заданих умовах середовища. Саме динаміка злагодження цих суперечностей є визначальною щодо компонентів системи та її формування як цілого.

3. Кожен об'єкт – система – елемент більш масштабної системи. Якісні характеристики системи обумовлені закономірностями відповідних більш масштабних систем та якісною своєрідністю підсистем.

4. В онтологічному розумінні принцип системності спрямовує на виявлення інтегративних закономірностей, механізмів і процесів, що забезпечують об'єднання частин у ціле, виникнення інтегративних якостей і форм, у гносеологічному – він визначає установку на провідну роль ідеї інтегративного синтезу на всіх етапах дослідження системи, в організаційно-практичологічному – орієнтує на виявлення закономірностей ефективної інтеграції діяльності, оптимального проектування, комплексування й розвитку об'єктів різної природи, у загальнометодологічному – передбачає поєднання гносеологічного й практичологічного підходів в єдиний методологічний комплекс оптимізації соціальної дії [17].

Очевидно, що у випадку дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання наведена характеристика системності, особливо її другий пункт, спрямовує на те, щоб аналізувати це забезпечення «з точки зору протиставлення рівноважного стану системи її структурним змінам із присутністю суперечностей – загроз і в явній, і в латентній формі» [18, с. 105–106].

Висновки. Розгляд принципів, на яких має ґрунтуватися правове наукове дослідження, зокрема спрямоване на вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання, доводить, що потрібна подальша робота з їх осмислення. Зокрема, треба усунути суперечності в їх тлумаченні та трактуванні понять, пов'язаних із ними.

1. Кельман М. С. Методологічна ситуація у сучасному правознавстві та тенденції розвитку його методології / М. С. Кельман // Науковий вісник

Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – № 5. – С. 4–8.

2. Джегутанов Б. История и философия науки: учеб. пособие для аспирантов / Б. Джегутанов, В. Стрельченко, В. Балахонский, Г. Хон. – СПб.: Питер, 2006. – 368 с.

3. Проблемы теории государства и права: учебник / под ред. В. М. Сырых. – М.: Эксмо, 2008. – 528 с.

4. Андреев И. Д. Диалектическая логика: учеб. пособие / И. Д. Андреев. – М.: Высш. шк., 1985. – 367 с.

5. Винограй Э. Г. Диалектическая логика: лекция к учебному курсу «Логика» / Э. Г. Винограй. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://e-lib.kemtipr.ru/uploads/23/fp134.pdf>.

6. Сырых В. М. Логические основания общей теории права: в 2 т. / В. М. Сырых. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Юстицинформ, 2001. – Т. 1: Элементный состав. – 528 с.

7. Черданцев А. Ф. Теория государства и права: учеб. для вузов / А. Ф. Черданцев. – М.: Юрайт-М, 2002. – 432 с.

8. Тарасов Н. Н. Методологические проблемы юридической науки / Н. Н. Тарасов. – Екатеринбург: Изд-во Гуманитар. ун-та, 2001. – 264 с.

9. Историческое и логическое в познании государства и права / А. И. Королев, Д. И. Луковская, Л. С. Явич и др.; под ред. А. И. Королева. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. – 160 с.

10. Мелехин А. В. Теория государства и права: учебник / А. В. Мелехин. – М.: Маркет ДС корпорейшн, 2007. – 633 с.

11. Хропанюк В. Н. Теория государства и права: учебник / В. Н. Хропанюк; под ред. В. Г. Стрекозова. – [3-е изд., доп., испр.]. – М.: Интерстиль; Омега-Л, 2008. – 384 с.

12. Керимов Д. А. Методология права: (предмет, функции, проблемы философии права) / Д. А. Керимов. – [2-е изд.]. – М.: Аванта+, 2001. – 560 с.

13. Юсупов В. А. Административное право и методы его познания / В. А. Юсупов // Социально-политические науки. – 2012. – № 3. – С. 67–70. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/administrativnoe-pravo-i-metody-ego-poznaniya#ixzz3G6iOrGZs>.

14. Радбрух Густав. Философия права / Густав Радбрух; пер. с нем. – М.: Междунар. отношения, 2004. – 240 с.

15. Яркова Е. Н. История и методология юридической науки: учеб. пособие / Е. Н. Яркова. – Тюмень: Изд-во Тюмен. гос. ун-та, 2012. – 357 с.

16. Фальковський А. О. До визначення поняття аксіологічного дослідницького підходу в методології юриспруденції / А. О. Фальковський // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. – О.: Одеська нац. юрид. акад., 2008. – Вип. 40. – С. 59–64.

17. Винограй Э. Г. Диалектический принцип системности как коцептуальное ядро развития системно-диалектического подхода / Э. Г. Винограй //

Социогуманитарный вестник; Кемеров. ин-т (филиал) Рос. гос. торг.-экон. ун-та. – 2011. – № 6. – С. 135–139. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://vinogray.narod.ru/articles/doc_9.pdf.

18. Максимов С. Н. Административно-правовое обеспечение экономической безопасности в Российской Федерации: концептуальные и методологические аспекты: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.14 / Сергей Николаевич Максимов. – М., 2014. – 313 с.

Чистоклетов Л. Г. Принципы исследования административно-правового обеспечения безопасности деятельности субъектов хозяйствования

Рассмотрены основные принципы правового исследования в аспекте их использования при определении путей совершенствования административно-правового обеспечения безопасности деятельности субъектов хозяйствования.

Опровергнуто утверждение, что именно принцип объективности требует изучения всех сторон изучаемого явления и его связей с другими, доказано, что это является требованием принципа всесторонности рассмотрения. Охарактеризована роль этих двух принципов в процессе исследования административно-правового обеспечения безопасности деятельности субъектов хозяйствования.

В рамках исследования административно-правового обеспечения безопасности деятельности субъектов хозяйствования проанализирована роль и значение принципа историзма, который должен не только ориентировать на то, чтобы разработка эффективной инновационной модели административно-правового обеспечения безопасности деятельности субъектов хозяйствования основывалась на историко-правовом анализе, но и предусмотреть возможность административно-правовых прогнозов в сфере административно-правового обеспечения безопасности деятельности субъектов хозяйствования. В контексте указанной проблематики также охарактеризованы принципы ценности и системности.

Ключевые слова: объективность, всесторонность рассмотрения, историзм, ценность, системность, принцип, право, научное исследование, административно-правовое обеспечение, безопасность деятельности субъектов хозяйствования.

Chystokletov L. G. Principles of administrative law research safety of business entities

The basic principles of legal research in terms of their use in the process of identifying ways to improve administrative and legal security of the entity. Refuted the view on which is the principle of objectivity requires an examination of all aspects of the phenomenon and its links with others, and show that it is a requirement of the principle of comprehensiveness consideration. Characteristic

of the role of these principles in the study of administrative and legal security of the entity.

The discussion historical principle role in the study of administrative and legal security of undertakings given to the following points: a) the principle directs that the development of an efficient innovative model of software should be based on historical and legal analysis; b) in the light of the principle of the content categories used in the study, wrongly determined on the basis of only those features that are specific to a particular stage of social development, the implementation of a management function; c) it involves the construction of administrative and legal example in the security business entities; d) concrete research, which some legal scholars confer the status of one of the principles study of legal phenomena more logically regarded as one of the requirements of the principle of historicism.

In the context of the principle values raised the question of the legal dangers of romanticism and legal nihilism in administrative and legal security of the entity.

It is shown that dialectical understanding of the principle aims at systematic analysis software referred to in the article, in terms of opposition equilibrium system of structural changes taking into account the threats.

Key words: fairness, diversity of consideration, historical, value, consistency, principle, law, scientific research, administrative and legal support, security of the entity.

Стаття надійшла 23 грудня 2014 р.

УДК 342.924

О. Б. Черномаз

КОДИФІКАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Висвітлено характерні особливості кодифікації вітчизняного адміністративного законодавства України. На основі узагальнення наявних джерел вітчизняної адміністративно-правової доктрини здійснено ретроспективний аналіз кодифікації адміністративного законодавства.

Основну увагу зосереджено на результатах кодифікації адміністративного законодавства України. Констатовано, що ухвалення Конституції України стало початком якісно нового етапу в розвитку суспільства й держави, правової системи України, необхідною базою її реформування.

Ключові слова: кодифікація, законодавство, адміністративне право, особливості, джерела, адміністративна реформа.